

SOSYAL BİLGİLER İÇİN BİR PROGRAM MODELİ¹

Jack R. FRAENKEL

Çev: Dr. Mehmet A. KISAKÜREK

San Fransisco Devlet Kolejinde Tabca Program Geliştirme Projesi, öğretim/öğrenme üniteleri etrafında düzenlenmiş bir 1-8 sosyal bilgiler programı geliştirmektedir. Bu geliştirme sürecinde, amaçlar, içerik, öğrenme tecrübeleri, öğretim stratejileri ve değerlendirme ölçüleri gibi birbirleriyle etkileşim halindeki beş temel faktör arasındaki ilişkiler ve bunların düzenlenmesini içeren bir genel program modeli geliştirilmiştir. Öğretim ve öğrenme sisteminin temsil edildiği bu model şekil 1 de sistematik olarak görülmektedir.

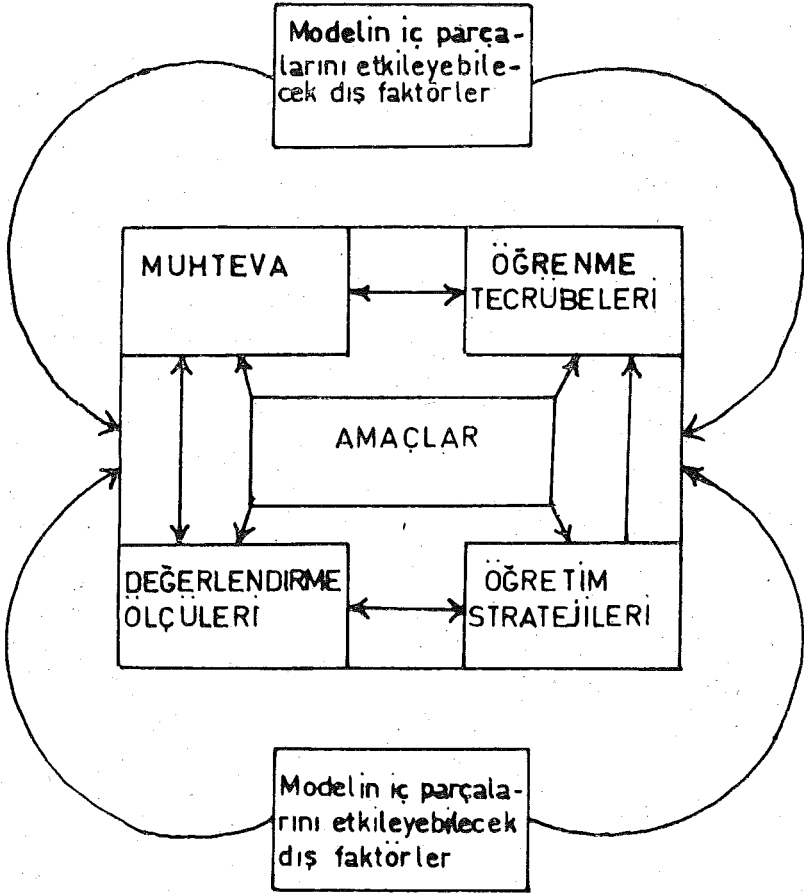
Söz konusu şekilde, modelde iç faktörleri etkileyebilecek dış faktörler de temsil edilmiştir. Bu faktörler: (1) Belli bir okulun içinde yer aldığı toplumun özelliği-okul üzerine baskılar, değerler ve kaynaklar; (2) Okul bölgesinin siyasası; (3) Belli bir okulun özelliği-Amaçları, kaynakları, yönetim şekli; (4) Görev alan öğretmenlerin bireysel stilleri ve özellikleri; (5) Öğrenci grubunun özellikleri.

Bu iç ve dış faktörler ilerki bölümlerde daha ayrıntılı olarak tanımlanmış ve Tabca Program Geliştirme Projesinden örneklerle açıklanmıştır.

AMAÇLAR

Amaçlar, içeriğin ve öğrenme tecrübelerinin seçimi için ölçüt geliştirme ve başarının değerlendirilmesine rehberlik etme yolu ile program için tutarlı bir dikkatin sağlanmasına yardım eder. Fakat amaçlar nereden gelirler, bunların kaynağı nerededir?

¹ The Social Sciences And Geographic Education: A Reader, "A Curriculum Model for The Social Studies," Edited by J. M. Ball-J. E. Steinbrink, J. P. Stoltman, John Wiley Sons Inc., N. York, 1971, s. 190-205

Sekil: 1 Sosyal Bilgiler için bir program modeli

Eğitim amaçlarının alınması gereken çeşitli kaynaklar vardır. Hiçbir sosyal bilgiler programı bulunduğu toplum ve kültürün taleplerini dikkate almaksızın etkin olamaz. Toplumun gereksinimleri nelerdir? Sorunları nelerdir? Değerleri nelerdir? Gerektiğinde toplumu ve onun kültürünü değiştirmek veya desteklemek (beslemek) için bireyler hangi özelliklere ve yeteneklere gereksinme duyacaktır?

Aynı şekilde, herhangi bir eğitim programını yönetenlere karşı bireylerin ilgi ve gereksinimleri de önem taşımaktadır. Bireysel gelişme ve başarı için ne gibi süreçler ve beceriler gereklidir? Toplumun üre-

tici üyeleri olarak bireylerin etkin bir rol oynamaları için ne çeşit bilgiye gereksinme duyulacaktır?

Sosyal bilim disiplinlerinin gerekleri nelerdir? Öğrenciler, bir disiplinin sınırları içinde çalışabilmek için ne öğrenmelidir? Belli bir okulun programında yer alan sosyal bilgiler konuları içinde, ne çeşit bilgi, beceri ve tutumlar en uygun bir şekilde geliştirilebilir?

Bu tür sorulara verilen cevaplar asla tam değildir. Bununla birlikte, eğer çalışmalarımızı sosyal bilgiler programı üzerinde toplamayı düşünüyorsak, bu tür sorulara verilen cevapların formüle edilmesi gerekir. Bu cevaplar bizim genel amaçlarımız üzerine etki yaparlar. Amaçlar olmaksızın neye önem vereceğimize, neyi dikkate almayacağımıza karar vermede hiçbir dayanağımız yoktur.

GENEL AMAÇLAR

Taba programı, geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak, öğrenciye yardım etmek üzere düzenlenmiş çeşitli amaçlara dayanır. Bunlar:

- Düşünmeyi mümkün olduğu kadar soyut ve akılcı bir şekilde öğrenme.
- Öğrencilerin kendilerini ve kendi dünyalarını bireysel kapasiteleri izin verdiği ölçüde anlamalarına yardım edecek bilgiyi isteme.
- İnsanlığın refahına yardıma kendini adanma; ve
- Hızla değişen bir dünyaya katılmak için gerekli sosyal ve akademik becerileri talep etmedir.

Bu genel amaçlar bizim neyi başarmak istediğimizi açıklıkla göstermemiz için yeterli değildir. Genel amaçlar daha özel davranışsal alt amaçlara ayrılmalıdır. Fakat bu davranışsal amaçları formüle etmek için ne gibi ölçütleri temel olarak kullanmalıyız? Aşağıdaki sorular bu konuda yardımcı olabilir:

1. Alt amaçlarımız öğrencinin belli bir süre sonra bilgide, düşünmede, tutumlarda ve becerilerde sürekli gelişimini sağlıyor mu?
2. Alt amaçlarımız, bizim öğrencilerden istediğimiz gerçek davranışları açıklıkla gösteriyor mu?
3. Alt amaçlarımız, öğrencilerde bu tür davranışların gelişmesine yardım edebilecek belli türlerdeki öğrenme tecrübelerini öneriyor mu?
4. Bu alt amaçlar mantıksal ve psikolojik olarak öğrenciler tarafından gerçekleştirilebilir mi?

DAVRANIŞSAL AMAÇLAR VE MANTIKSALLIK NEDENLERİ

Davranışsal amaçlar bize bir odak noktası sağlarlar. Bunlar, belli bir çalışmayı tamamlayan öğrencinin neyi yapmaya muktedir olduğu konusunda bizim öğrenciden ne beklediğimizi ortaya koyarlar. Bu nedenle, Taba programında her ünitenin düşünmeyi öğrenme, gerekli bilgi ve beceriler gibi genel amaçları alt amaçlara indirgenmiş, davranışsal terimlerle ifade edilmiştir. Örneğin, üçüncü sınıf için bir ünite öğrencilerden çöldeki bir göçebenin hayatını tanımlamaları ve bunu kendi yaşantıları ile kıyaslamaları beklenmektedir. Bu, temel bilgiyi gerektiren genel amacın davranışsal alt amacını temsil etmektedir. Başka bir örnek olarak, yedinci sınıftaki bir ünite, öğrenciler kendilerinin dışındaki bireylerin yaşadığı bir dizi durum için rol oynarlar, daha sonra kendi duygularını değerlendirirler. Bu ise, insanlığın refahına kendini adanma genel amacının, davranışsal bir alt amacını temsil eder.

Fakat biz amaçları ne kadar davranışsal olarak belirtirsek belirtelim, bu, onları sıralamamız için yeterli değildir. Aynı şekilde öğrenciler, bizim bu şeyleri birinci planda istememizin nedenini de bilmek gereksinmesi duyarlar. Bir şeyin niçin öğretilmeye değer olduğuna karar verdiğimizde, onun önemini hem kendimiz, hemde öğrencilerimiz için açığa kavuşturmalıyız. Bu nedenle, davranışsal amaçlarımızın herbiri mantıksallık nedeni altında açıklığa kavuşturulmak gereksinimindedir. Belki aşağıdaki davranışsal amaçlarla onların altında yer alan mantıksallık nedenleri, bu durumu daha açık olarak gösterecektir.

Amaç (Bilgi): Çöldeki göçebenin hayatını tanımlama.

Mantıksallık nedeni: Böylece öğrenciler dünyanın çeşitli kısımlarında yaşamın kendi yaşamları ile birçok bakımlardan benzeştiği veya benzeşmediği gerçeğini kavrayacaklardır.

Amaç (Tutumusal): Bir araştırma grubuna üye olarak katılma.

Mantıksallık nedeni: Böylece öğrenciler başkalarının görüşleri konusunda anlayış kazanacaklar, başkalarının bazı şeyleri kendilerinden farklı görebileceği veya o şeye karşı farklı hareket edebileceğini kavrayacaklardır.

Amaç (Düşünme becerisi): Daha önce birbiri ile ilişkisi olmayan verinin çeşitli boyutlarını inceledikten sonra geçerli anlam çıkarma ve genelleme.

Mantıksallık nedeni: Böylece öğrenci, ilişkileri ve bağıntıları algılayabilen bir kimsenin bilgisinin daha yararlı olacağını kavrayacaktır.

Dikkat edilirse, verilen bir amaç için mantıksallık nedeni, o amacın niçin önemli sayıldığını göstermektedir. Herhangi birşeyi neden incelemeye değer bulduğumuzu hem öğrenciler ve hemde öğretmenler için açığa kavuşturarak, kendimiz için mantıksal ve psikolojik açıdan gerçek bir durum yaratabiliriz. Başkaları bizim neyi anlamlı bulduğumuz konusundaki görüşlerimize katılmayabilir. Bu önemli değildir. Önemli olan meslekten gelen eğitimcilerin belli amaçları niçin gerçekleştirmek istediğini açıklayabilmesidir. Eğer öğrenciler ve öğretmenler bir ünite üzerinde çalışmaya başlamadan önce neye çalışılacağını ve onun neden önemli olduğunu bilirlerse, öğrenme tek yönlü bir girişim olmaktan çok, karşılıklı bir etkileşim girişimi haline gelir.

Yukarıda sıralanan amaçlar, istenilen belirli davranışların örnekleridir. Bu davranışlarda buldukları zaman, öğrencilerin mantıksallık nedeninde belirttiğimiz hedefler yönünden geliştikleri konusunda elimizde bazı kanıtlar var demektir. Hiç kuşkusuz, farklı tiplerdeki amaçlar farklı tiplerde istenen davranışları gerektirir. Amaçlar, kapsamlılığı sağlamak için, beklediğimiz farklı tiplerdeki başarılar olarak sınıflandırılmalıdır. Öğrencilerden becerilerde, tutumlarda, bilgide, düşünme süreçlerinin kategorilerinde neyi başarmalarını bekleriz? Bu kategorilere göre amaçları gruplama, bu amaçlardan herhangi birinde öğrencinin gelişmesini görmezlikten gelmemize engel olur.

Kısaca özetlemek gerekirse: Program etkinlikleri, amaçları saptadığımızda bunları çeşitli kaynaklardan seçmemizi, genel amaçları davranışsal ifadelerle ayırmamızı, bu davranışsal amaçları beklediğimiz farklı tiplerdeki başarılar olarak sınıflandırmamızı ve daha sonra da mantıksal ve psikolojik olarak savunmamızı gerektirir.

İÇERİĞİN SEÇİMİ VE DÜZENLENMESİ

Amaçlar konusunda karar verildiğinde ve bunlar istenen davranışlar olarak ifade edildiğinde, içeriğin seçimi ile karşı karşıya geliriz. Hangi tema ve konulara önem vermek istiyoruz? Niçin? Bu tema ve konular içinde ne çeşit bir içeriği dikkate almak gereksinmesi duyuyoruz? Ne gibi ölçütler kullanacağız? Seçilmiş içeriği nasıl düzenleyeceğiz?

İlk yapılacak iş, programın ana temalarının saptanmasıdır. Her sınıf seviyesinde neye önem vermek istiyoruz? Hangi kültürleri analiz etmek istiyoruz? Hangi tarihi dönemleri geliştirmek istiyoruz? Hangi grupları inceleyeceğiz? Hangi coğrafi bölgeleri ele alacağız?

Temalar belli bir sınıfta bir yıllık çalışma için parametreler ortaya koyarlar. Sosyal bilgilerde çok çeşitli temalar ele alınabilir. Önemli olan, seçtiğimiz temalar için açık, entelektüel açıdan savunulabilir. nedenlerin varlığıdır. Örneğin, Taba programında ilk altı sınıf için temalar şu şekildedir.

Sınıf	Tema
1	Okul ve aile
2	Mahalli toplum
3	Başlıca kültürlerdeki toplumlar
4	Devlet
5	Bir millet olarak A. B. D.
6	Latin Amerika'daki milletler

Görüldüğü gibi, ağırlık toplumlar üzerine verilmiştir. Böyle bir ağırlığın verilme nedeni, öğrencilerin kendi kültürlerini başka kültürlerle kıyaslarlarsa veya onlarla çelişen yönlerini görürlerse, kendi kültürleri konusunda daha fazla anlayış kazanacakları varsayımına dayanmaktadır. Bu noktadan hareketle, kıyaslama için seçilen toplum ve kültürler A. B. D. den birkaç bakımdan farklılık göstermektedir.

Her sınıf seviyesi için temalar seçildikten sonraki görevimiz, üniteler için konular seçmektir. Örneğin Taba Programında yedinci sınıfta dünyanın beş ana dini - Hinduizm, Budizm, İslâmiyet, Hıristiyanlık ve Judaizm- aynı fenomenin örnekleri olarak, yeterince farklı çelişkilere olanak vermeleri nedeni ile üzerinde çalışmak üzere seçilmiştir. Dinin insan yaşamındaki oynadığı rol öğrencilerce anlaşılınca, onların hangi inançları önemli sayacaklarına karar vermeye çalışabilecekleri varsayımı öne sürülmüştür.

Gelişme için bir konu seçildiğinde, bunun içindeki bilgi türünün seçilmesi gerekir.

Taba programında geleneksel düzenlemelerden ayrılan üç tür bilgi- anahtar kavramlar, fikirlerin düzenlenmesi ve belirli gerçekler- dikkate alınmış ve düzenlenmiştir.

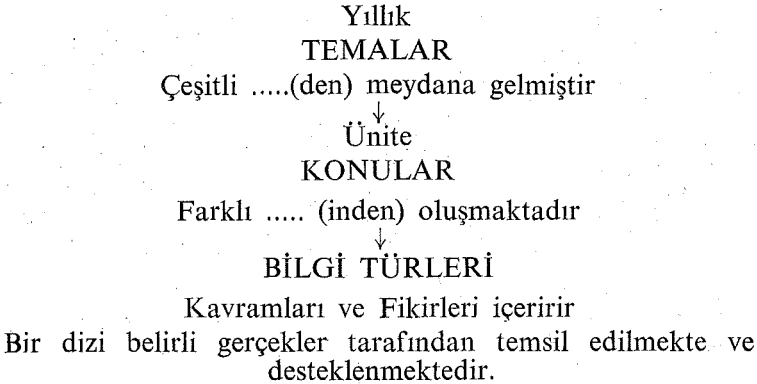
ANAHTAR KAVRAMLAR

Anahtar kavramlar, yüksek düzeydeki soyut genellemeleri temsil eden kelimelerdir. Bu güçlü soyutlamalar, çok sayıdaki belirli gerçekleri kapasitelerine göre düzenlemek ve sentez etmek üzere seçilmişlerdir. Güçleri nedeni ile, bu tür kavramlar tüm sosyal bilgilerde, giderek artan bir güçlükte ve soyut bir şekilde geliştirilebilir. Bu kavramlar geliştirilecek üniteler çerçevesinde bir odak noktası olarak hizmet edebilecek fikirlerin düzenlenmesini önermezler, fakat aynı zamanda bu fikirler (görüşler) hakkında sorulabilecek anahtar soruları da önerirler. Anahtar sorular, sırası ile, incelenmesine gereksinme duyulan fikirlerin boyutlarını tanımaya yardım ederler. Ve hangi gerçeklerin fikirleri düzenlenmeyi göstermenin ve desteklemenin örneği olarak kullanılacağını gösterirler.

Anahtar kavrama bir örnek

Toplumsal kontrol: Bütün toplumlar üyelerinin davranış ve hareketlerini etkiler ve onlara şekil verme girişiminde bulunurlar. Kullanılan teknikler, kuralları, örneği, mükafat ve ceza sistemlerini içeririr. Bu tekniklerin özelliği bir toplumdan ötekine büyük ölçüde farklı olmasıdır.

- A. Geçmiş çocukluk tecrübelerinde belirtilen farklar çoğu kere toplumlar arasında söz konusudur.
- B. Bütün toplumlar konulan (belirtilen) şekillere uymayan yetişkinleri cezalandırmak için bazı yöntemlere (yollara) sahiptir. Cezalandırma araçları fiziki cezalandırma, alay etme, utandırma ve toplumla ilişkiyi kesmeyi de içine alır.

Şekil 2, Sosyal bilgilerde içerik düzenlemenin bir yolu.

FİKİRLERİ DÜZENLEME

Fikirleri düzenleme, öğrencilerin bir ünite çalışmasını tamamlamadan sonra anlayacakları ümit edilen önemli “bağıntıları” temsil eder. Aynı şekilde bunlar, özellikleri nedeni ile anahtar kavramlardan genellikle daha soyut genellemelerdir. Bunların gerçeklerden çok varsayımlar olarak izlenmesi gerekir. Fikirleri düzenleme, mevcut ilişkilerin içyüzünü ortaya koyar. Eğer bir öğrenci herhangi bir fikri düzenlemedeki doğal ilişkiyi kavarsa ve o fikri gerçek açıklamalarla destekleyebilirse, içinde yaşadığı dünyayı anlamada kullanabileceği bilgileri almış demektir.

Fikirleri Düzenlemeye Örnekler

Söz konusu örnekler için yukarıda sıralanan düzensel kontrolün anahtar kavramlarından esinlenilebilir.

— Bütün toplumlar kendilerini korumak için bazı kanunlar ve gelenekler yolu ile üyelerinin etkinliklerini bir düzene koyarlar.

— Bütün toplumlar kendi kültürlerini korumak için genç kuşaklara mevcut yaşam şeklini öğretmeye çalışırlar.

Fikirleri düzenleme, her defasında biraz farklı ifade edilmesine rağmen, çeşitli sınıf seviyelerinde tekrar edilebilir. Öğrenciler fikirleri düzenlemeye ve denk olanları kullanmaya başladıklarında, büyük bir olasılıkla onları bizim yukarıda belirttiğimiz gibi kesinlikle ifade edemeyeceklerdir. Aslında, öğrencilerin böyle fikirleri kendi kelimeleri ile ifade etmeleri daha çok istenen bir durumdur. Bununla birlikte, fikirleri düzenlemenin desteklenmesi gereken gerçeklerden çok, varsayımlar olarak işlenmesi gerektiğini hatırlamak gerekir. Öğrencilerin bu genellemeleri yapmasında ısrar etme yerine onları anlamasını ve kullanmasını isteriz.

BELLİ GERÇEKLER

Düzenlenecek fikirler seçildiğinde, değişik şekillerdeki belli gerçekler bu fikirleri geliştirmek üzere seçilebilir. Ancak, bütün gerçekler üzerinde çalışılmaz. Üzerinde çalışılan seçilmiş örnekler, belli bir fikri düzenleme ile mantıksal olarak ilişkili, özellikle o fikri düzenlemeyi gösterici olma nedenleri ile geçerli olmalıdır. Herhangi bir fikri düzenlemenin ve gerçeğe ilişkin örnekler dizisinin birbirine eşit nedenlere dayanılarak kullanılmasına dikkat edilmelidir. Örneğin “bütün top-

lumlar kendilerini korumak için bazı kanunlar ve gelenekler yolu ile üyelerinin faaliyetlerini bir düzene koyarlar” fikrini göstermek için eski Mezopotamya, XIV. Louis zamanının Fransa’sı veya çağdaş San Fransisco seçilebilir. Burada yeterince çelişen örneklerin seçilmesi önemlidir. Öğrenciler, güçlü bir fikrin temsil ettiği ilişkilerin oran ve güçlüğünü o fikre ilişkin çeşitli ilişkilerin örnekleri karşılaştırdığında daha iyi anlarlar.

SEÇİM İÇİN ÖLÇÜTLER

Ele alınan içeriğin seviyesine bakmaksızın, seçim için hareket noktası olabilecek, açıklıkla belirtilmiş ölçütlere gereksinme duyarız. Fakat ne gibi ölçütler? Aşağıdaki sorular bu konuda fikir verici olabilir:

- 1- İçeriğin evrensel anlamlılığı ve bilimsel geçerliği var mıdır?
  - a. En geçerli ve en güncel bilgileri yansıtıyor mu?
  - b. Geniş uygulaması olan temel bilgileri yansıtıyor mu?
  - c. Öğrencilerin kendilerini ve çevrelerini anlamalarına yardım edecek bir anlayış getiriyor mu?
  - d. Araştırma-inceleme anlayışını geliştiriyor mu?
- 2- İçerik kültürel ve sosyal bakımdan anlamlı mıdır?
  - a. Bugünün dünyanın gerçekleri ile tutarlı mıdır?
  - b. Değerleri ve değer çatışmalarını inceliyor mu?
  - c. Değişme kavramı ve değişmenin ortaya çıkaracağı sorunlar konusunda bir anlayış geliştiriyor mu? Değişme ile başa çıkacak görüş geliştiriyor mu?
- 3- İçerik, öğrencinin gelişim seviyesi, ilgileri ve gereksinimleri ile ilgili mi?
  - a. Yöneldiği öğrenci grubunun yeteneklerini dikkate alıyor mu?
- 4- İçerik, anlayışta genişlik ve derinliğin gelişmesini sağlıyor mı?
  - a. Bu durumda öğrenileni yeni ve farklı durumlara uygulama kapasitesini geliştiriyor mu?

Bu sorulara verilecek cevaplar, sosyal bilgilerde içeriğin seçimine esas olarak kullanılabileceğimiz ölçütler hakkında fikir vermektedir. Bununla birlikte içeriğin bir sıra dahilinde düzenlenmesi ve yerleştirilmesi gerekir. Böylece, bir kere daha belli sorular bize yardımcı olabilir:

1- Çalışılacak kaynağın düzeni, programın bilgi amaçlarını barmamıza yardım ediyor mu?

2- İçerik her sınıf seviyesinde önceden geliştirilmiş midir?

3- Bütün sınıflar için içeriği geliştirirken, giderek daha soyut, karmaşık ve daha zor bir şekilde düzenlenmiş midir?

4- İçeriğin düzeni, anahtar kavramların ve fikirlerin düzenlenmesini geliştirmemize yardım ediyor mu?

Böyle sorular, amaçlarımızı gerçekleştirmemizde bir anahtar faktör olarak içeriğin seçim ve düzeni için önemlidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; içerik seçimi, hangi konu ve temalara önem verileceğini, hangi seviyelerde bilgi seçileceğini, böyle bir seçim için ne gibi ölçütler kullanılacağını ve seçilen içeriğin nasıl ve ne şekilde düzenleneceğini içine alır.

ÖĞRENME TECRÜBELERİNİN SEÇİMİ VE DÜZENİ

İçerik düzenleme aynı zamanda öğrenme tecrübelerinin seçimi ve düzenlenmesidir de. Fakat, öğrenme tecrübelerinin seçimine esas olarak kullanılabilceğimiz ölçütler açıklıkla konmuş mudur? Öğrenme etkinlikleri pedagojik ve psikolojik açıdan uygun olacak mıdır? Öğrenme tecrübelerini nasıl düzenleyeceğiz?

Ele alınan öğrenme tecrübesinin türüne bakmaksızın, her zaman seçme sorunu ile karşı karşıya kalırız. Ne gibi ölçütler kullanacağız? Bu noktada yine kendi kendimize bazı sorular sormamız gerekir.

1- Öğrenme tecrübelerimiz tüm amaçlarımızı gerçekleştirmemize yardım ediyor mu?

2- Her öğrenme tecrübesi için kafamızda belirli bir hedef (amaç) var mıdır?

3- Öğrenme tecrübelerimiz öğrencilerin, yeni olan ve giderek güçleşen içerik ile uğraşlarını gerektiriyor mu?

4- Öğrencilerden öğrendiklerini yeni ve farklı durumlara uygulamalarını istiyor muyuz?

5- Öğrenme tecrübeleri bugünün öğrencilerinin sorunları ile ilgili mi?

6- Farklı tiplerdeki çeşitli öğrencileri çekecek nitelikte çeşitli ödevler verdik mi?

7- Öğrencileri kendi tabiatlarını ve dünyalarını araştırmaya ve kendi fikirlerini denemeye teşvik ediyormuyuz?

Tüm bu sorulara verilecek cevaplar, öğrenme tecrübelerini seçme ve düzenlememize yardım edebilecek ölçütler hakkında fikir verirler. Fakat sosyal bilgilerin amaçları, elde edilmesi gerekli farklı türlerdeki davranışlara gereksinme duyurlar. Bu nedenle, öğrenme tecrübelerinin bilginin kazanılmasını, düşünme sürecinin gelişmesini, atitüdlere beslenme ve şekillenmesini, sosyal ve akademik becerilerin kazanılmasını sağlaması gerekir. Eğer tüm amaçlarımızı gerçekleştirmek istiyorsak, öğrenme tecrübelerinin bu alanların herbiri için ayrı ayrı düzenlenmesi gerekir.

Aynı şekilde öğrenme tecrübelerimizin psikolojik ve pedagojik açılardan gerçekliğini sağlamamız gerekir. Örneğin, Taba Programının dayandığı ve yerine getirmeye çalıştığı öğrenmenin ana prensipleri şunlardır:

- 1- Bireyler çevrelerine tepkide bulunarak öğrenirler.
- 2- Öğrenme, bireylerin çevrelerinden algıladıkları ve onlara anlam verdikleri yöntemlerde değişikliğin yer aldığı aktif bir süreçtir.
- 3- İnsan sonraki tecrübelerini öncekilere dayanarak düzenleyebilen uyumlu bir yaratıktır.
- 4- Her birey bir tecrübeler dizisine sahip oldukça herhangi bir uyarıcıya değişik tepkiler verilebilir. Bu nedenle, öğrenmede bireysel farklar için tedbir almak çok önemlidir.
- 5- Mevcut tecrübeler önceki tecrübeler tarafından etkilenir ve onlar üzerine kurulabilir.
- 6- Bir birey içinde yer aldığı kültürel çevre tarafından şekillenir.
- 7- İnsan, ilişkileri algılama ve etkinliklerine buna göre yön verme kapasitesine sahiptir.
- 8- Öğrenme, bireyler ne öğrenileceği konusunda ilgi duydukları ve motive edildiklerinde kolaylaşır.
- 9- Uygulama önemlidir.
- 10- Amaçlar ve gerçekler dizisine bunlarla uyum halinde olmayan bir amaç veya gerçek yerleştirildiğinde, dikkat, merak ve ilgi genellikle artar.

11- Bir görevin en yüksek düzeyde öğrenme ile başarılması isteniyorsa o görevin birbiri ile uyuşan parçalara ayrılması gerekir.

12- Öğrenmenin transferi otomatik değildir, bu, bir bireyin bir konu veya sorunun dayandığı ilkeleri öğrenmesi ile gerçekleşir.

Seçtiğimiz öğrenme tecrübeleri ne olursa olsun, içerikle birlikte bir sıra dahilinde düzenlenmelidir. Burada Tabla Programı, bir düzenleme sırasını kurmada eskiden beri yapılmış olanlardan ayrılarak şunlara önem vermektedir:

Öğrenmenin devamlılığı: Her öğrenme tecrübesi bir sonraki öğrenme tecrübesi için ön gereksinme olarak hizmet eder ve daha önceki tecrübe üzerine kurulur.

Somut ve özelden daha soyutu kurma;

DeneySEL yakından deneySEL uzağa hareket;

Öğrenciye göre giderek daha soyut nedenselliği gerektirme;

Çeşitli fonksiyonlara hizmet.

Tüm öğrenme tecrübeleri aynı fonksiyona sahip değildir.

Bazıları bilgi alma gereksinmesini karşılar (örneğin okuma veya mülakat). Diğerleri öğrencilere elde ettikleri bilgileri düzenlemelerine yardım ederler –verilere şekil vermek veya yeniden şekil vermek için (örneğin şema ve harita çizme gibi). Yine diğerleri, öğrencilerin öğrenmiş olduklarını yeni bir şekilde ifade etme ve göstermelerine yardım ederler. (Örneğin, rol oynama). Her üç öğrenme tecrübesi de sosyal bilgilerde öğrenmenin gerçekleşmesi için kullanılmalıdır.

Kısaca bu çalışma şunu ortaya çıkarmaktadır: Öğrenme tecrübelerinin seçim ve düzenlenmesinde, bir kimse seçime esas olarak kullanılmak üzere ölçütler koymaya, seçilen öğrenme tecrübelerinin bilgi, atitüd ve beceri amaçlarını geliştirmesini sağlamaya ve bu tecrübelerin pedagojik ve psikolojik açıdan uygun olup olmadığında emin olmak için kontrole gereksinme duyar.

ÖĞRETİM STRATEJİLERİ

Amaçlar, içerik ve öğretim tecrübeleri seçilip düzenlenirken, aynı zamanda öğretim stratejilerinin de planlanması ve geliştirilmesi gerekir. Öğretim stratejileri, öğrenme faaliyetlerinin öğrenciler için yerine getirdiği göreve denk bir görevi öğretmenler için yerine getirirler. Söz konusu stratejiler, programın amaçlarını ve içeriğini gerçekleştirmek

için öğretmenin kullanacağı gerçek yolları (yöntemleri) gösterirler. Yi-
ne burada da bir dizi temel soru ortaya konabilir:

Öğretim stratejimiz öğretilmekte olan içeriğin türünü dikkate
alıyor mu? (Örneğin öğrencilerin gerçekler hakkında bilgi almalarına
yardım için gereksinme duyulan strateji türleri ile kavramları öğren-
melerine yardım etmek için gereksinme duyulan strateji türleri farklı-
dır.)²

Öğretim stratejilerimiz tüm amaçlarımızı geliştirecek mi? (Örneğin,
bir öğretmenin kullanacağı stratejiler önemli ölçüde öğrencilerin ye-
tenek seviyelerine, sosyo-ekonomik geliş yerlerine ve yaş seviyelerine gö-
re farklı olacaktır.)

Öğretim stratejilerimiz ortaya konmuş olan öğrenme prensipleri
ile uyum halinde midir?

Öğretim stratejilerimiz öğretmenler tarafından bireysel uyuma
izin verecek şekilde düzenlenmiş midir? Bu bir öğretmenin verilen bir
amacı gerçekleştirmesi için gerekli stratejilerden yeterince haberdar
olması ve bu stratejileri kendi öğretim stiline uydurması anlamını taşır.

Öğretim stratejilerimiz özel hazırlıkları ve kolaylıkları gerektiri-
yormu (örneğin geniş bir gruba konferans verme uygun bir yer hazırlı-
ğına gereksinme duyurur. Belli türlerdeki tartışma stratejileri uygun oku-
ma materyalleri bulunmadıkça gerçekleşmeyebilir.)

Bir Çeşit Strateji-Kıyaslama ve Karşıtlık

Kıyaslama ve karşıtlığın bir çeşit strateji olarak belirtilmesinin
nedeni, her çeşit konuya uygulanabilir görünmesinden ve yetenek sevi-
yelerini dikkate almaksızın her çeşit öğrenci ile kullanılabilir olmasın-
dandır. Öğrenciler birbiri ile ilgisi olmayan içeriğin benzer yönleri
üzerinde çalışılabilir ve daha sonra öğrencilere içerik hakkında özdeş
sorular sorulabilir. Örneğin, öğrencilerden Güneyli kölelerin Amerikan
İç Harbinin başladığı dönemde neler hissettiklerini tanımlamaları
istenmişse, onlardan kölelik tecrübelerinin iki öyküsünü okumasını
isteyebiliriz-Bir öykü iyi kalpliliği ile meşhur bir kölenin öyküsü, diğere
ise acımasızlığı ile ünlü bir kölenin öyküsü. Daha sonra her örnek
hakkında aşağıdakilere benzer sorular sorabiliriz:

² Taba Programının yeni bir yönü, öğretim stratejilerinin özellikle öğrencilerin cog-
nitive becerilerinin gelişmesini artırıcı bir şekilde düzenlenmesidir. (Kıyaslama ve karşıt-
lık, kavramsallaştırma, genelleme ve eskiden öğrenilen ilişkileri yeni ve farklı durum-
lara uygulama gibi)

Bu tecrübeye ne oluyor?

Onun neden olduğuna inanıyorsunuz?

O bireylerin neler hissettiklerini düşünüyorsunuz?

Hangi bakımlardan bu bireylerin hisleri benzemektedir? Benzememektedir?

Bu benzerlikleri ve farklılıkları nasıl açıklarsınız?

Yukarıda her iki öykü için de aynı sorular sorulduğuna ve bunların belirli bir şekilde düzenlendiğine dikkat edilmelidir. Sorular kasıtlı olarak bu şekilde sorulmuştur. Çünkü öğrencilerin her örnekte ortaya çıkanın niçin ortaya çıktığını açıklamadan önce ne olduğunu anlamaları gerekir. Öğrencilerin başkaları ile birlikte belli bir durumda duyguların ne olacağını tanımadan önce, başkalarının o belli durumda nasıl duyacağına (hissedeceğini) karar vermeleri gerekir.

Bu tür öğretim stratejileri geliştirmemiz önemlidir. Hiç şüphesiz, ilk önce amaçlarımızı açıkça belirtmemiz gerekir. Fakat öğrencinin öğrenmesini geliştirmek istiyorsak amaçlarımızın gerçekleşmesini şansa bırakamayız. Bu nedenle, Taba Programında öğretmenlerin kullanabileceği belli yöntemleri açıklayan stratejilere özellikle yer verilmiştir.

AMAÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir öğretmen veya program geliştirme uzmanı için ana soru, program amaçlarının ne kadar iyi bir şekilde gerçekleştirilmiş olduğudur. Böylece değerlendirme önemli hale gelmektedir.

Birçok kimse, değerlendirmenin yalnızca belli bir içerik ve sürecin sonunda yer alan birşey olduğu kanısındadır. Aslında, değerlendirme program geliştirme süreci süresince yer alır.

Değerlendirme, programın bir amacının başarılmasının kanıtlarını temsil eden, belli bir davranışın tanımı içinde yer alır.

Değerlendirme öğrencideki değişikliklerin kanıtlarını saptama yollarının geliştirilmesinde yer alır.

Değerlendirme bu tür kanıtların açıklanma ve özetlenmesine uygun araçlara karar vermede yer alır.

Ve değerlendirme bir programı yeniden düzenlemde veya öğrenci başarısından elde edilecek herhangi bir bilginin kullanılmasında yer alır.³

³ Hilda Taba, Curriculum Development-Theory and Practice, N. York: Harcourt, Brace and World, 1962, s. 313

Aşağıdaki sorular değerlendirmeye ilişkin verilerin gerekli türlerine karar vermede yardımcı olabilir.

1. Programın amaçları nelerdir? Bu amaçların doğrultusunda bir gelişmenin olup olmadığına karar vermek için ne çeşit kanıtlara gereksinme duyulacaktır?

2. Amaçların gerçekleşmesini ne gibi dış faktörler (örneğin, okulun sosyo-ekonomik çevresi, öğrencilerin kültürel kökenleri) etkileyebilir?

3. Amaçların gerçekleşmesini ne gibi öğrenci özellikleri (örneğin, akran ilişkileri, entelektüel yetenek, motivasyon) etkileyebilir?

4. Amaçların gerçekleşmesini ne gibi öğretmen özellikleri (örneğin, kişilik, öğretim yöntemleri) etkileyebilir?

Değerlendirmeye ilişkin ne tür veriye gereksinme duyacağımızı bilirsek, gerekli değerlendirme araçlarının seçilmesi veya yapılması gerekir. Bu araçlar çeşitli türlerde olabilir. (Seçenekli veya açık uçlu testler, atitüd ölçekleri, mülakatlar, anketler, iş testleri) Bu araçlardaki maddelerin entelektüel yönden savunulabilir ölçütlere göre ve açıklıkla belirtilmiş bir çerçeve içinde seçilmiş veya hazırlanmış olması gerekir. Herhangi bir değerlendirme programını hazırlamadan önce, aşağıdaki soruları sorabiliriz:

Değerlendirme aracımızın maddeleri, öğrencilerde geliştirmeye çalıştığımız tüm amaçlar yönündeki gelişmeleri ölçebilir mi?

Değerlendirme aracımız bireysel öğrenci başarısında zayıf ve başarılı yönleri gösterebilir mi?

Değerlendirme araçlarımız geçerlimidir - Öğrencilerin öğrenmesi gerekenleri öğrenip öğrenmediklerini ölçüyor mu?

Değişik değerlendirme araçlarının farklı zamanlarda farklı fonksiyonlara hizmet edebilmeleri için en uygun bir şekilde kullanılışı daha sonra ele alınmalıdır? Bir ünitenin öğretimine başlandığında öğrencinin zayıf ve iyi olduğu noktaların dikkate alınması gerekir. Öğrenci çalışmalarına devam ederken onun program amaçlarındaki başarısı ölçülmeli; ve hiç şüphesiz, bir ünite çalışmasının tamamlanmasından sonra amaçların ne dereceye kadar başarılı olduğuna karar verilmelidir. Tabii ki, bu konuda çaba göstererek, herhangi bir programın etkinliğinde öğrenmenin saptanmasını kolaylaştırıcı sürekli bir öğrenci gelişmesinin analizini önerir. Daha sonra gerektiğinde programda değişiklikler önerilebilir ve uygulamaya konabilir.

PROGRAMI ETKİLEYEN DIŞ FAKTÖRLER

Daha önce belirtilen faktörler ne kadar dikkate alınıralsa alsın ve ilişkili olursa olsun, bir grup dış faktör vardır ki; bunlar herhangi bir sosyal bilgiler programını etkileyebilir. Bu nedenle söz konusu faktörlerin dikkate alınması gerekir. Bunlar:

Belli bir okulun içinde yer aldığı toplumun özellikleri-okul üzerinde baskıları, değerler ve kaynaklar. Örneğin, toplum içinde güçlü bir anti-savaş baskı grubu varsa, sınıfta köklü bir savaş tartışması yapmak zor olabilir. Bu, fikirleri düzenleme örneklerini açıklarken kullanmak üzere gerçeklerin seçimini etkileyecektir.

Okul bölgesinin siyasası. Örneğin okul yönetimi çeşitli sınıflarda başarılması gereken belli amaçlar ortaya koyabilir. Bu, öğrenme tecrübelerinin ve içeriğin seçimini etkileyecektir.

Belli bir okulun özelliği-Amaçları, Kaynakları ve Yönetim şekli. Örneğin, belli bir okul büyük ölçüde grupla öğretime ağırlık verebilir. Bu, sırası ile amaçlarının özelliklerini, içeriği ve öğrenme tecrübelerini etkileyecektir.

Programda görev alan öğretmenlerin bireysel stilleri ve özellikleri. Örneğin, bir alanda ya da konuda öğretmenin bilgili olması veya olmaması, öğretmenin seçeceği gerçekleri, fikirleri ve kavramları önemli ölçüde etkileyebilecektir.

Öğrenci grubunun özelliği. Örneğin farklı öğrenci yetenek seviyeleri, farklı ağırlık vermeye gereksime duyuracaktır. Böylece, zor okuyan öğrenciler kolay okuyan öğrencilerden daha farklı kaynaklara gereksinme duyacaklardır; öğrenme etkinlikleri ile kinestetik yönelimli öğrenciler, estetik yönelimli öğrencilerden daha farklı motive edileceklerdir.

Yukarıda tarif edilen model, programın gerekli tüm elemanlarını içermeye ve bu elemanların birbirlerini etkileme ve diğerleri ile olan ilişkilerini göstermeye çalışmaktadır. Kısaca önerilen şudur: Bir program açıklıkla belirtilmiş ölçütlere ve psikolojik ve mantıksal olarak savunulabilir nedenlere dayanan, birbirleri ile ilişkili bir dizi amaçları, içeriği, öğrenme tecrübelerini, öğretim stratejilerini ve değerlendirme ölçülerini içermelidir.

Modelin güçlülüğü çok çeşitli programlara uygulanabilir olmasına dayanmaktadır. Burada model özellikle sosyal bilgilere uygulanmıştır,

fakat aynı şekilde biyoloji, dram ve matematikte öğrenme tecrübelerinin ve içerik örneklerinin geliştirilmesinde başarı ile kullanılmıştır. Bunun da ötesinde birçok farklı okulda kullanılabilir. Ayrıca, yeterince esnek ve açık uçludur. Bu nedenle programa ilişkin yeni fikirleri, yeni gerçekleri ve teorileri, modelin ana yapısını değiştirmeksizin kapsamak üzere çeşitli parçaları gözden geçirilebilir.